
Kasdieniai tekstai

Kai kolegei bibliotekininkei papasakojau apie savo ketinimus išleisti tiek Šimaitės tekstus, tiek istoriją apie ją, kolegė sušuko: „Nedaryk to! Ten per mažai tekstų!“ Vėliau, po keleto metų, jau įpusėjusi savo sumanymą, aš įžengiau į Vilniaus universiteto Jidiš institutą – turėjau ten susitikimą. Kai pasakiau, kad rašau apie Oną Šimaitę, institute dirbanti mergina ironiškai šyptelėjo, aiškiai galvodama: *Dar viena didvyrių garbintoja*. Aš pabrėžiau (nors kam man reikėjo jos pritarimo – tebūnie prakeiktas mano nesaugumo jausmas, – iki šiol nežinau), kad mane domina visas Šimaitės gyvenimas, o ne tik getas ir Dachau. „Na, žinoma“, – tarė ji su švelnia pašaipą, tarsi sakydama: *Brangioji, nieko ten nėra*.

Šimaitės tekstai dvilyčiai: viena vertus, jie saugomi dėl jų „istorinės svarbos“ – tai tekstai moters, kuri buvo tragiškų ir didžiųjų įvykių liudininkė, ištvėrė kankinimus, gelbėjo gyvybes, didvyriškai elgėsi. Tarp jos popierių esama susirašinėjimo su ne vienu žymiu intelektualu: Algirdu Greimu, Isaaku Nachmanu Šteinbergu, Dina ir Hiršu Abramovičiais (Hirsz Abramowicz), Marku Dvoržetskiu ir daugeliu kitų; jos dienoraščiuose aprašomi susitikimai su poetu Abramumu Suckeveriu (Abram Sutzkever), rašytoju Maksu Brodu (Max Brod), priėmimai pas aukštus Izraelio pareigūnus, įskaitant patį prezidentą. Kita vertus, Šimaitės tekstai yra paprasti, pasižymi visais moterų „tekstams apie gyvenimą“ būdingais

bruožais. Jie sutelkti į dabartį, į kasdienybės smulkmenas ir sunkumus, laikas juose skaičiuojamas nesibaigiančiais smulkiais darbais: laiškų rašymu, grindų plovimu, vaikščiojimu į parduotuves, siuvimu. Šimaitė įdomi tuo, kad ji paprasta ir kartu netipiška. Į Prancūziją ji atvyko šioje šalyje išgalint šeimos gyvenimo kultui ir būtų labai nepritapusi prie tų laikų moters įvaizdžio.

Viši (Vichy) režimas puoselėjo tradicinį požiūrį į moterį, kuri simbolizavo šūkis: *Travail, Famille, Patrie* (Darbas, Šeima, Tėvynė). Moters vieta buvo namuose, vyro pašonėje, ji turėjo prižiūrėti vaikus. Kadangi per karą ir okupaciją tiek daug žmonių žuvo ar buvo deportuoti, pronatalistinė šeimos politika tęsėsi iki septintojo dešimtmečio. Prancūzijai reikėjo kūdikių, daugybės kūdikių. Ar moterys turėtų dirbti, pačios valdyti savo turta, kontroliuoti savo reprodukcinę sistemą, gauti vienodą su vyrais užmokestį už tą patį darbą – visomis šiomis temomis buvo diskutuojama dar keletą pokario dešimtmečių (1962 m. prancūzių moterų algos prilygo tik 64 procentams vyrų uždarbio) (Duchen, p. 159). Bet vargu ar šie klausimai buvo aktualūs Šimaitės gyvenimui. Vieniša, bevaikė moteris turėjo dirbti (šeštajame dešimtmetyje trūko ne darbo, o darbininkų) ir pati rūpintis savo finansais. Jos reprodukcinė padėtis buvo ginčytina ir dėl amžiaus, ir dėl to, kad teisė į nesantuokinį (arba net ir santuokinį) lytinį pasitenkinimą nebuvo svarstoma iki pat septintojo dešimtmečio. Vietoje, kurioje moteriškumas ir moteriškoji lytis priklausė namų sferai, Šimaitė turėjo atrodyti it keistenybė.

Daugybė dienoraščių puslapių, laiškai, užrašai. Didvyriška veikla, kelionės, tragedija, sunkumai, skurdas. Revoliu-

cija. Šimaitės tekstai yra kasdieniški ir tuo pat metu sudėtingi. Lėkšti ir poetiški. Nuobodūs ir įkvepiantys. Kaip ir pati toji moteris. Už viso to slypi pasakojimas, juk visiems tai aišku. Tai kodėl jį taip sunku surasti?

Aš nesu pirmoji, bandžiusi parašyti apie Šimaitės gyvenimą. Tarp jos laiškų radau tokių pastangų įrodymų: moteris, vardu Roberta Goldstein, poetė, norėjo parašyti pjesę apie Vilniaus getą ir Šimaite. Jos susirašinėjimas su Šimaite buvo sudėtingas – per vertėjus. Goldstein rašydavo Šimaitei angliškai, o jos laiškas būdavo išverčiamas Šimaitei. Šimaitė atsakydavo rusiškai, ir jos laiškas būdavo išverčiamas Goldstein. Galų gale, kad būtų paprasčiau, moteris ėmė susirašinėti prancūziškai⁶.

Poetė Goldstein gyveno Vermonto valstijoje. Įsivaizduoju ją apsuptą sodriai žalia augmenija apaugusių kalvų, bandančią įsivaizduoti siauras, akmenimis grįstas Lietuvos miestų gatves. Savo laiškuose Šimaitei ji bėdoja dėl to, kad nemoka jidiš:

Aš suvokių, kad visos smulkmenos buvo kruopščiai ir stropiai užrašytos ir, apsilankiusi archyvuose bei peržiūrėjusi išblukusias ir širdį gniaužiančias nuotraukas, aš įsijausčiau į visą situaciją. Vis dėlto aš turėčiau rašyti beletrizuotai, todėl negalėčiau paskelbti tikrųjų tų niūrių dienų didvyrių vardų. Galbūt jei rašyčiau iš visos širdies, tai nebūtų taip ir svarbu.

(Goldstein D. Abramowicz archyve)

⁶ Prancūziški laišakai dabar saugomi Vilniaus universitete (Šimaitės užrašai), o rusiški – YIVO, tarp Dinos Abramowicz dokumentų.

Bibliografinė paieška nepateikia jokių žinių apie šį darbą, todėl man belieka manyti, kad tekstas taip ir liko nebaigtas.

Šimaitės gyvenimą bandė aprašyti ir vyras, kurį man apibūdino kaip Teksaso naftos magnatą. Deja, jo vardo nebeprisimenu. 2002-aisiais Kento universiteto archyvaras leido man pavartyti prieš daugelį metų spausdinti atsiųstą ir atmestą rankraštį. Magnatas daugybę metų tyrinėjo medžiagą ir rašė savo knygą. Kadangi nemokėjo nė vienos kalbos, būtinos Šimaitės tekstams suprasti, jis užsakinėjo archyvinių dokumentų vertimus ir mokėjo už juos iš savo kišenės. Kodėl ji, verslininką, o ne mokslininką, užvaldė mintis imtis šio darbo, aš nežinau. Bet vieno atmetimo jam pasirodė per daug – kai pirmoji leidykla atmetė jo knygą, jis nebeturėjo drąsos (arba nežinojo kaip ir kur) tęsti savo sumanymą ir ieškoti kito leidėjo.

Kodėl šis pasakojimas yra toks viliojantis ir toks neparašomas? Ar todėl, kad paskęstame smulkmenose? Ar tų smulkmenų per daug? O gal per mažai? Per daug to „per mažai“, ar atvirkščiai?

Kasdienybė persmelkia Šimaitės tekstus. Savo užrašuose ji supriešina kasdienius darbus (skalbinimą, grindų plovimą, vaikščiojimą po parduotuves, indų plovimą, vizitus pas gydytojus) su „gyvenimu sau“ – muziejų, meno galerijų lankymu, vaikščiojimu į kiną, pas draugus ir, visų svarbiausia, skaitymu. Paryžiuje Šimaitėi įgriso skurdas, sunkus ir nuobodus darbas, todėl pensijos iki gyvos galvos ir būsto pažadai ją paviliojo į Izraelį. 1953 metų gruodžio pradžioje ji laivu išvyko į „savo svajonių žemę“.

Bet Izraelis sudavė jai sunkų smūgį: gyvenimas čia pasirodė esąs sunkesnis nei Paryžiuje. Tų metų dienoraščiai atspindi, kaip jai sunku atlikti kasdienius darbus, kaip sunku prisitaikyti prie jaunos šalies klimato ir kultūros. Pasprukusi nuo gyvenimo kasdienybės Paryžiuje, Šimaitė pasijuto dar labiau prislėgta buities smulkmenų:

13-14/XII Pirmadienis – antradienis

Nežmoniškai sunki diena buvo pirmadienis, net stovyklose žmogus tiek daug nedirba. Atsikėliau 2½ v. ir iki 4 v. laikas skirtas darbui – skolų atidirbimui. Vėliau suknelės pertaisymas ir kojinių adymas. Nuo 7 v. iki 12 v. be pusryčių, pietų ir vakarienės pasigaminimo, išskalbiau skalbinius ir grindis išploviau. Labai jau nešvaru buvo pas mane. Po to, nuvežiau apie 10 klgr. knygų į Egedą, ir važiauvau pas Andą į ligoninę. Poryt, ji, vargšėlė, išvežama į Holandiją. Skaudu ir graudu, kad tik pasisektų operacija! <...>

Antradienį iš ryto skalbinių laidymas ir lopymas, smulkmenų ieškojimas kelionei į kibucą. Darbui beliko 2 val.

(Dienoraštis 6)

Rašydami apie Šimaitės gyvenimą, tuo pat metu turime aprėpti tiek jos buvimo šiame pasaulyje didybę, tiek ir menkumą. Turime suderinti jos mintis apie anarchiją ir totalitarizmą su poetiniais fragmentais apie jos meilę katėms, kubizmą – su lėlių siuvimu, literatūrą – su skalbimu. Pasakojimas apie Šimaitę turi priimti kasdienybės iššūkį.